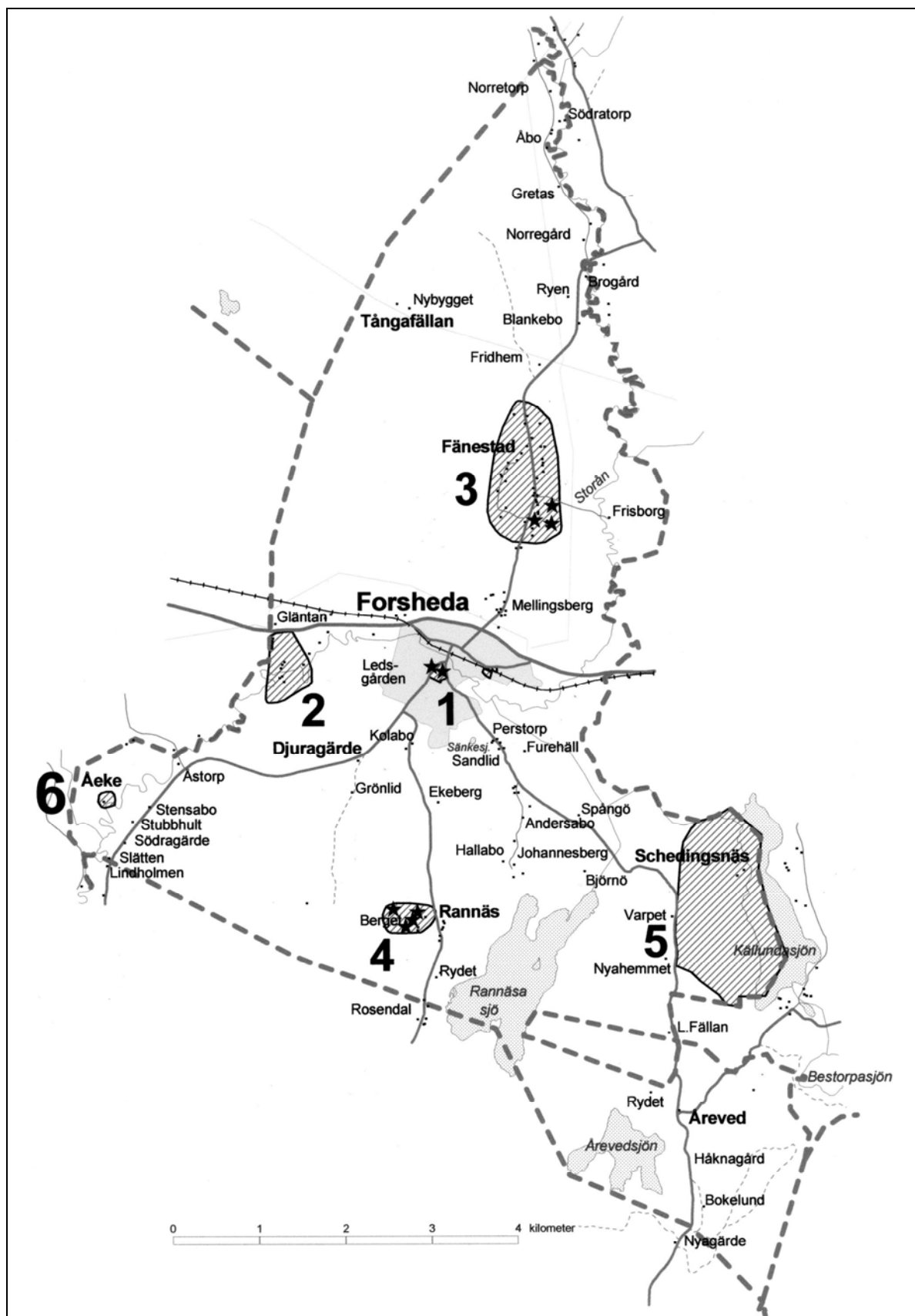

Värt att värna – Forsheda socken

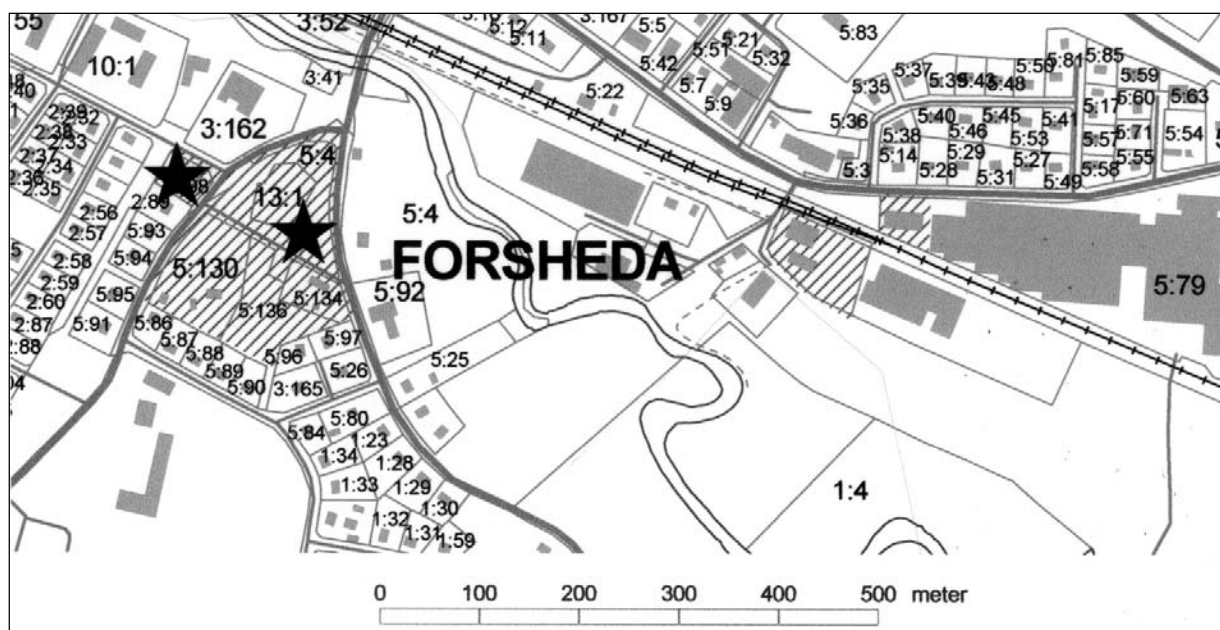

Karta över Forsheda socken, med urval av objekt och miljöer.

Forsheda socken ligger centralt i Västbo härad, omgiven av Bredaryd i väster, Torskinge i söder och Kärda i öster. Forsheda sockenkärna och industrisamhälle ligger centralt i bygden, i knutpunkten mellan vägsträckningar och järnväg. Storån slingrar sig i meanderbågar genom socknen från norr till sydväst. Kring åns lopp återfinns huvudparten av den odlade marken.

Forsheda har ca 1800 invånare, varav ca 1500 bor i tätorten.

1 - Forsheda sockenkärna och industrisamhälle

Tätorten Forsheda sönderfaller i två delar: den gamla sockenkärnan söder om järnvägen, samt järnvägs- och industrisamhället norr om den. När järnvägssträckningen Halmstad – Nässjö, invigd 1877, drogs en bit norr om den gamla sockenkärnan innebar det att verkstäder och industrier etablerade sig i anslutning till järnvägen.

Magasin invid Forsheda järnvägsstation (Forsheda 5:137, f d 5:22)

Forsheda kyrka byggdes 1866. Den vita spritputsade nyklassicistiska kyrkan har spåntak på långhus och absid och falsad plåt på tornet som kröns av en rundad, glasad lanternin. Längs långhusets södra vägg står äldre gravstenar uppställda, bl a tvillingstenar från 1700-talet och runda stenar. Öster om kyrkan återfinns en runsten, där endast delar av texten framträder: "Toste reste stenen efter Gunne, sin frände... västerut blev..." (fornlämning nr 27). Troligen hade denne Gunde farit i västerled för att aldrig återvända.

Tvillingstenar på kyrkogården vid Forsheda kyrka (Forsheda 13:1)

Forsheda prästgård (Forsheda 5:30) ligger söder om kyrkan, i en parkliknande trädgård med lönn, ask och bok, omgiven av ett spjalstaket. Prästgården är uppförd 1929, i en för tiden typisk "herrgårdsstil" med neddraget valmat tak och frontespis, men försedd med en traditionell faluröd locklistpanel.

Forsheda prästgård (Forsheda 5:130)

Från prästgårdstomten har en f d arrendatorsbostad från omkring 1850 flyttats en bit österut till den gamla prästgårdsängen. Forsheda hembygdsförening förvärvade 1996 denna tomt och har här börjat bygga upp en hembygdsgård. Under 1999 flyttades ett sko- och sadelmakeri från 1910, vilket tidigare stått mitt i samhället, till den nya hembygdsgården. Även en ryggåsstuga/torp från Schedingsnäs har flyttats

dit. Öster om hembygdsgården ligger den f d folkskolebyggnaden, uppförd på 1880-talet. Byggnaden brukas numera som fritidshem.

Väster om kyrkan återfinns Ledsgård (Forsheda 2:98), med en tvåvånings manbyggnad av parstugetyp uppförd på 1840-talet. Den timrade byggnaden har en gråvit locklistpanel. Framför den lövsågeriprydda förstukvisten mot sydväst finns stora vårdträd; lönn och alm. På tomten återfinns en väghållningssten med inristningen "No 774 E.H.S. L.GORD 18 4 MT" (fornlämning nr 79).

Väghållningssten på Ledsgård (Forsheda 2:98)

I övrigt karaktäriseras denna del av Forsheda, ur bebyggelsesynpunkt, av friliggande villor av senare datum.

Den nordöstra delen av Forsheda domineras av Forsheda AB:s (Forsheda 5:79) stora produktionsanläggningar söder om Storgatan. Den påkostade kontorsbyggnaden är uppförd på 1960-talet, med ett modernistiskt formspråk. Fasaden är uppdelad av framskjutande betongelement, med indragna fönster och nedanför dessa fält med blå glasskivor. I anslutning till denna finns en plantering med tuja, silvergran och vildvin. Kontorshus och plantering utgör ett oväntat stadsmässigt inslag i Forsheda.

Forsheda AB: s kontorsbyggnad (Forsheda 5:79)

Verkstadsföretaget AB Älgefors (Forsheda 5:19) grundades 1920. År 1938 byggdes de nuvarande lokalerna söder om järnvägen. Verkstaden har en bevarad äldre remdriven maskinutrustning, vid sidan av den moderna.

Vid riksväg 27 väster om Forsheda står en runsten (fornlämning nr 30, Forsheda 3:46). Den välbevarade runstenen har en tydlig runslinga. I runinskriften återfinns ett av de tidigaste beläggen för namnet Finnveden: *"Rolf och Eskil reste denna sten efter Livsten, sin fader, som blev död i Skåne vid Gårdstånga, och (de) förde (honom) till Finnveden."*

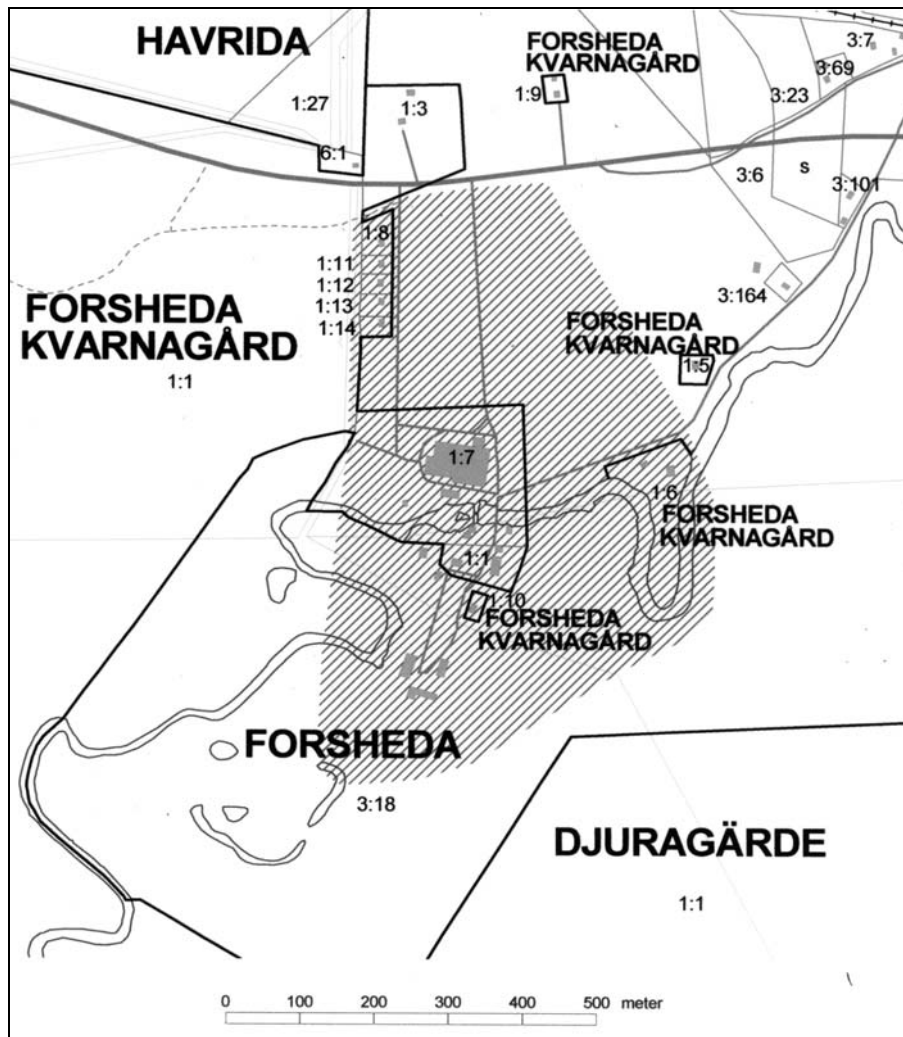
Byggnadsantikvarisk värdering

Forsheda är sammansatt av två värdefulla, tidsmässigt och strukturmässigt, skilda delar: sockenkärnan och industrisamhället. Till värdena i sockenkärnan hör Forsheda kyrka med kyrkogård och prästgård (Forsheda 13:1, 5:130), Ledsgård med manbyggnad från 1840-talet (Forsheda 2:98) samt järnvägsstationen från 1877. Av industrianläggningarna är Älgefors AB:s verkstadsbyggnad med äldre maskinutrustning (Forsheda 5:19) och Forsheda AB:s kontorsbyggnad från 1960-talet (Forsheda 5:79) av särskilt intresse. Runstenarna (fornlämningarna nr 27 och 30) utgör fornlämningar av riksintresse.

Tidigare utredningar

Kulturhistorisk utredning (område nr 7, objekt nr 22, 156, 1984), Värnamo kommun.
Kulturhistoriska industrimiljöer i Jönköpings län (1998), Länsstyrelsen.

2 - Forsheda Kvarnagård

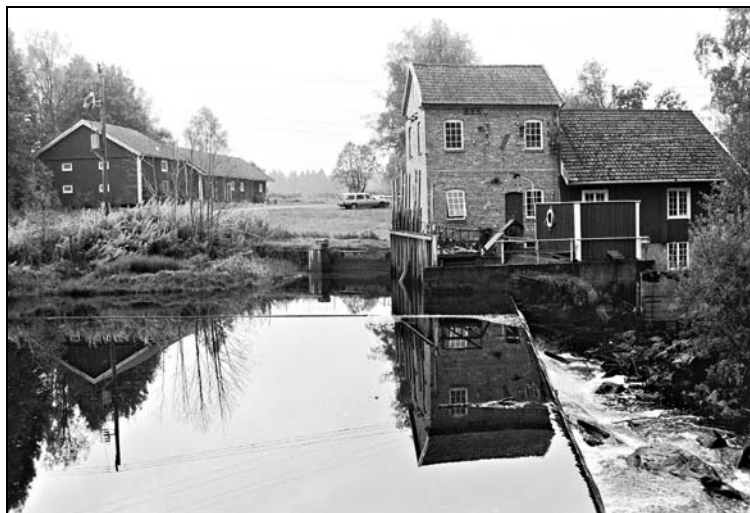

I ett öppet och flackt landskap norr och söder om Storån och väster om Forsheda ligger Forsheda Kvarnagård. Från riksväg 27 leder en björkallé fram mot Forshedaverkens industribyggnader. Storåns fallhöjd har här sedan medeltiden utnyttjats för industriella etableringar, tidigast kvarnar. Före detta kvarnbyggnaden, uppförd 1868, och en fortfarande brukad kraftstation från 1932 (Forsheda Kvarnagård 1:1), återfinns på södra sidan av dammen. Kvarnbyggnaden är timrad och har en faluröd locklistpanel. Malningen i kvarnen upphörde 1960.

Forshedaverken, Forsheda Kvarnagård (Forsheda Kvarnagård 1:7)

Kraftstationen är uppförd i rött tegel och har småspröjsade fönster. Inne i kraftstationen är de gamla manöverpanelerna i marmor bevarade. Till en början levererade stationen ström till Forshedaverken, men även till delar av Forsheda, Bredaryd, Kärda och Torskinge.

Magasin, kraftstation och f d kvarn, Forsheda Kvarnagård (Forsheda Kvarnagård 1:7)

Före detta disponentbostaden från 1844 (Forsheda Kvarnagård 1:1) och mjölnarbostaden (Forsheda Kvarnagård 1:10) återfinns söder om kvarnen och kraftstationen, liksom den tidigare arrendatorsbostaden som hörde till jordbruket (Forsheda Kvarnagård 3:18). Den timrade disponentbostaden är uppförd i en våning, har en gul locklistpanel och brutet tak. Här finns även två magasinsbyggnader.

År 1918 grundades familjeföretaget AB Forshedaverken (Forsheda Kvarnagård 1:7). Verksamheten inrymdes i en ny fabriksbyggnad på Storåns norra sida. Denna har ett för industribyggnader klassiskt sågtandat tak med ljusinsläpp samt slätputsade fasader i grått och gult. År 1932 uppfördes en ny fabriksbyggnad i rött tegel, norr om den förra. En yngre kontorsdel tillkom 1956. Fasaden har inslag av blå glasskivor, ett tidstypiskt dekorativt arkitekturelement.

AB Forshedaverkens fabriksbyggnad från 1918 (Forsheda Kvarnagård 1:7)

Till företaget hörde tjänstebostäder för olika personalkategorier, förutom ovan nämnda disponentbostad. På 1950-talet uppfördes arbetarbostäder nordväst om fabriken i form av friliggande enfamiljshus, trähus med revetering i ljusa pastellfärger (Forsheda Kvarnagård 1:8, 1:11 – 1:14). En villa, disponentbostaden (Forsheda Kvarnagård 1:6), uppförd 1912 ligger öster om fabriken liksom två flerfamiljshus med arbetarbostäder. Flertalet av tjänstebostäderna har friköpts från företaget från 1980-talets slut och framåt.

Enfamiljshus från 1950-talet, Forsheda Kvarnagård (Forsheda Kvarnagård 1:14, 1:13, 1:12, 1:11, 1:8)

Byggnadsantikvarisk värdering

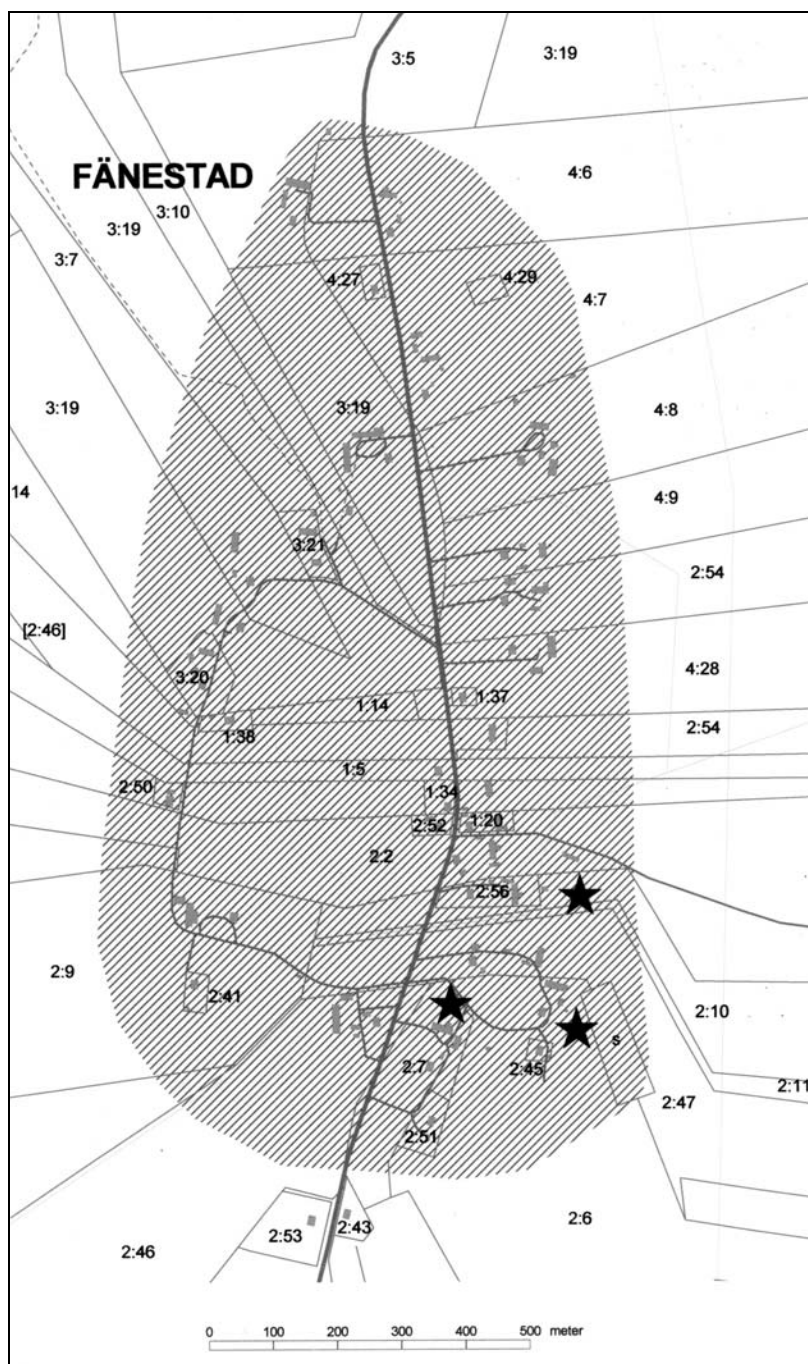
Forsheda Kvarnagård utgör en välbevarad och innehållsrik industrimiljö, där kvarnbyggnad, kraftstation och produktionsanläggningar från olika tider ligger samlade kring den ursprungliga kraftkällan, Storån. I anslutning här till finns även tjänstebostäder uppförda av AB Forshedaverken, en f d mjölnarbostad, arrendatorsbostad, ekonomibyggnader tillhörande jordbruket.

Tidigare utredningar

Kulturhistorisk utredning (område nr 8, 1984), Värnamo kommun.

Kulturhistoriska industrimiljöer i Jönköpings län (1998), Länsstyrelsen.

3 - Fänestad

Fänestad är den största byn i Västbo härad. Den långsträckt byn ligger på en låg moränrygg i ett öppet, brukat odlingslandskap. Runt den centrala bykärnan ligger gårdarna i radbyformation, med manbyggnaderna parallellt med vägen och ekonomibyggnaderna bakom dessa. I odlingsmarkens utkanter ligger spridda gårdar. I öster gränsar jordbrukslandskapet till Storån vars meandrande lopp har givit upphov till avsnörda korvsjöar, ävjour, vilka på ett positivt sätt påverkat den vackra landskapsbilden.

I den norra delen av byn ligger på var sida av vägen två gårdar med manbyggnader av parstugetyp, timrade i 1 ½ våning med faluröd locklistpanel, Fänestad 3:5 och Fänestad 4:6. Bägge manbyggnaderna avskiljs från vägen av en rad med stora lönnar.

Vid den gamla bytomten vid vägskalet mitt i byn ligger ytterligare två manbyggnader av parstugetyp, Fänestad 1:34 och Fänestad 2:52. Den förra har ett ovanligt trapphus, en tillbyggnad mot norr.

I den sydvästra delen av byn ligger gården Fänestad 2:9, med en huvudbyggnad uppförd på 1860-talet. Den timrade manbyggnaden är uppförd i två våningar, med fasad i faluröd locklistpanel. Gården avskiljs från vägen av ett falurött spjälstaket med spetsiga toppar.

Ekonomibyggnader och manbyggnad på Fänestad 2:9

I den södra delen av Fänestad återfinns tre gravfält med högar och runda stensättningar (fornlämningarna nr 38, 40 och 41). Gravfälten har skadats då jordkällare har grävts in i högarna, men fornlämningsområdet är betat, vårdat och lättillgängligt. I anslutning till fornlämningsområdet ligger Fänestads Missionsförsamlings sommarhem, uppfört 1898 (Värnamo-Fänestad 2:45).

Höggravfält i södra delen av Fänestad (fornlämningarna nr 38, 40 och 41)

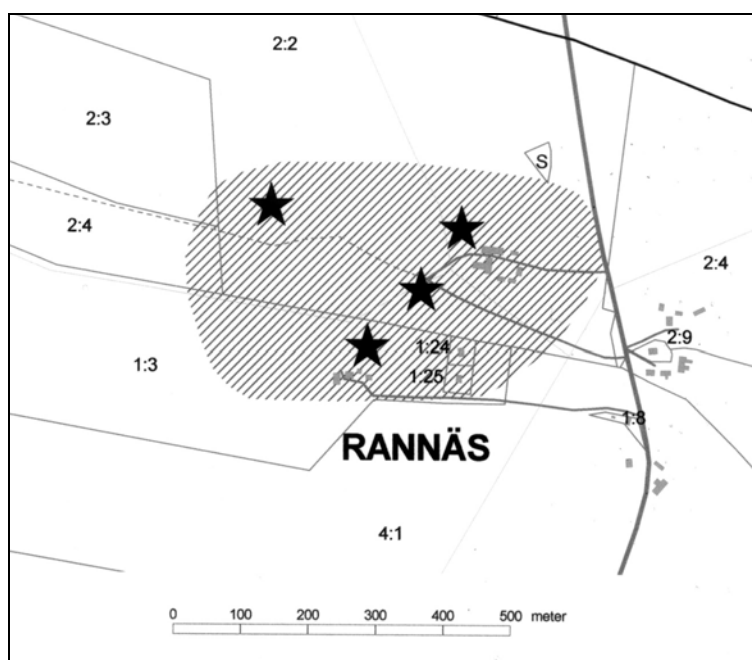
Byggnadsantikvarisk värdering

Till värdena i den omfattande byn Fänestad hör bykärnans delvis bevarade radbykaraktär, gårdar med manbyggnader av parstugetyp (Fänestad 3:5, 4:6, 1:34, 2:52), den välbevarade gårdsstrukturen på Fänestad 2:9, de vårdade och lättillgängliga järnåldersgravfälten i byns södra del; omgivet av ett öppet och brukat odlingslandskap.

Tidigare utredningar

Översiktlig kulturhistorisk utredning för Finnvedens folkland (1975).
 Naturvärden i Värnamo kommun (1975, 1979), Värnamo kommun.
 Kulturhistorisk utredning (område nr 9, 1984), Värnamo kommun.

4 - Rannäs

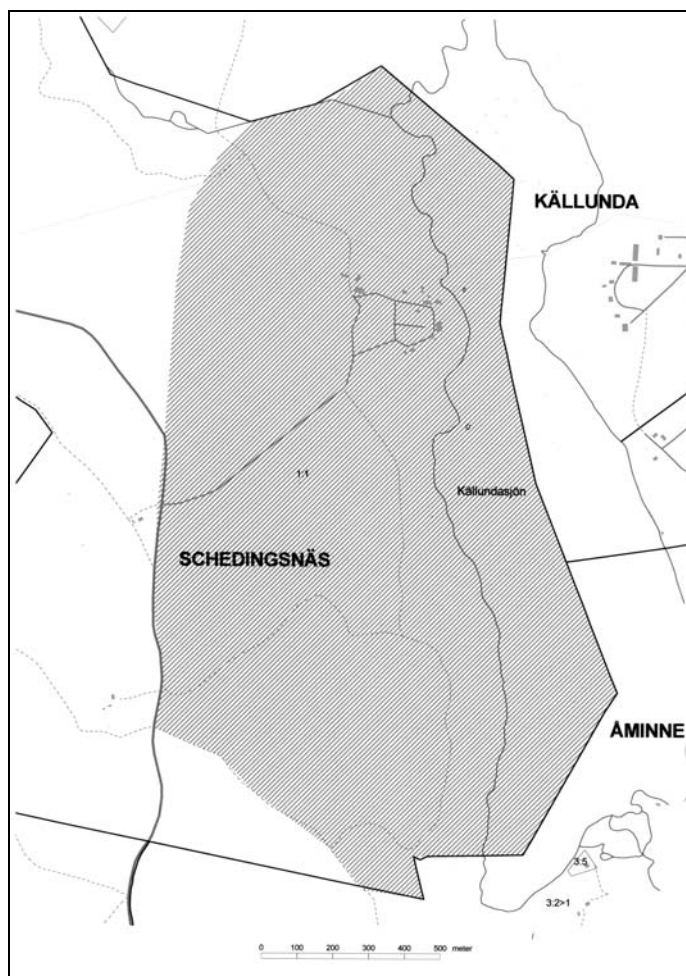
I det öppna hagmarkslandskapet väster om Rannässjön och i anslutning till nutida byläge ligger ett område med fornlämningar (fornlämningarna nr 16, 18, 19 och 20). De centralt belägna fornlämningarna 19 och 20 utgörs av större, väl synliga gravhögar. Fornlämning nr 16 längst åt väster utgörs av ett höggravfält med högar, rundastensättningar, en eventuell treudd och röjningssten. Fornlämningen är omgiven av hagmarker. Det vidsträckt landskapets välröjda blockformiga åkrar omges till delar av fina och vållagda stenmurar. I det svagt kuperade landskapet finns större impediment beväxna med ekar. Landskapet uppvisar en flytande övergång mellan åker och betesmark: det finns ingen tydlig barrskogsgräns i och med inslaget av ek.

Till gården Berget (Rannäs 2:2) leder en allé med blandade lövträd, och mangården omges av en vållagd stenmur. Den timrade byggnaden i 1 ½ våning, försedd med faluröd locklistpanel, uppfördes 1877. Gården ägdes på 1700-talet av Erik Månsson. På Forsheda kyrkogård finns en gravsten, i formen en så kallad tvillingsten, rest över denne och hans bägge hustrur.

Tidigare utredningar

Kulturhistorisk utredning (område nr 10, 1984), Värnamo kommun.

5 - Schedingsnäs

Schedingsnäs ingår i herrgårdslandskapet runt Källundasjön, vilket utgör ett riksintresse för kulturmiljövården (riksintresse nr 6, Jönköpings län). Se även Kärda socken.

Motivering för riksintressestatusen är herrgårdslandskapet kring Källundasjön med fornlämningar respektive gårdar med medeltida ursprung.

Herrgården ligger på Källundasjöns västra sida. Från Dannäsvägen närmar man sig gården genom en bokskog. Huvudbyggnaden stammar i sina äldre delar från 1640-talet. I samband med att gården fick säterirättigheter 1643, antogs det nya namnet Schedingsnäs efter ägaren Hans Kristoffer von Scheiding. Interiörs företogs en stor ombyggnad åren 1848 – 1849. Byggnaden är timrad i två våningar, och är försedd med en ockragul locklistpanel. Den långsträckt byggnadens fasad har en symmetri i timmerknutarnas vertikala knutlådor. Norr om huvudbyggnaden ligger ett timrat spannmålmagasin med faluröd locklistpanel, vilket har flyttats till gården från Vallerstad i Kärda. Till de övriga gårdsbyggnaderna hör f d tjänstebostäder, bagarstuga från 1870-talet, brygghus nere vid sjön, stall från 1919, vagnsbod, avträde, och en ladugård från 1912.

Byggnadsantikvarisk värdering

Herrgårdslandskapet runt Källundasjön, vari Schedingsnäs ingår, utgör ett riksintresse för kulturmiljövården (riksintresse nr 6, Jönköpings län). Detta motiverar högsta bevarandevärde.

Stor restriktivitet iakttas vid förändring av byggnader med ursprunglig karaktär samt rörande tillskott av ny bebyggelse.

Tidigare utredningar

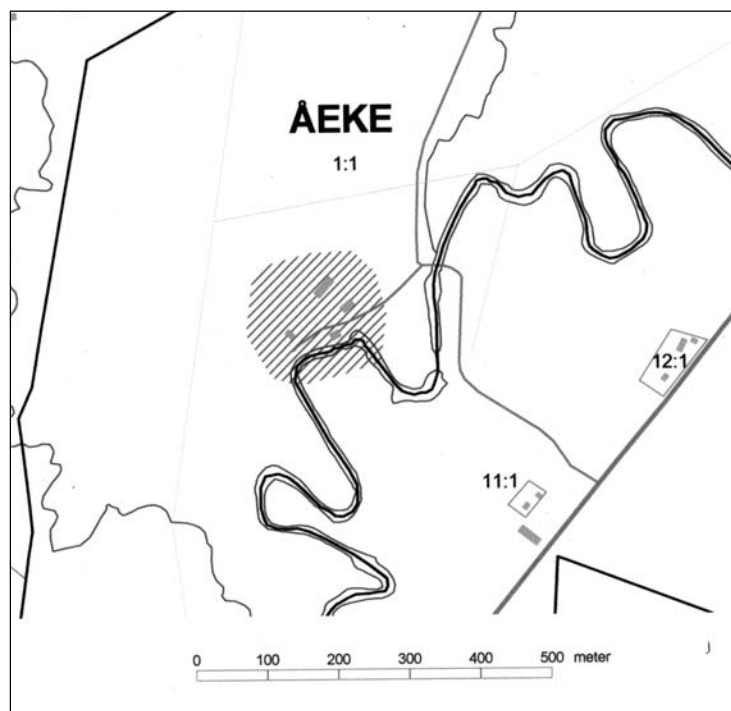
Kulturhistorisk utredning (område nr 22, Kärda, 1984), Värnamo kommun.

6 - Åeke missionshus

På fastigheten Åeke 1:1 återfinns en ekonomibyggnad som har fungerat som missionshus. Byggnaden, uppförd under 1800-talet, är av intresse ur byggnadsteknisk synpunkt.

Fyllningen mellan ytterväggarnas regler består av träknubb och kalkbruk, s.k. "plurrväggar", vilka givit underlag för en putsning med kalkbruk. Idag har byggnaden en faluröd locklistfasad.

Byggnaden representerar en ovanlig lösning av lokalfrågan för väckelserörelsen.

Tidigare utredningar

Frikyrkligheten i Jönköpings län (1999 – 2002), Länsstyrelsen.